

Розділ II

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА.
ІСТОРІЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-260-287

УДК 323.1

В. Ф. СОЛДАТЕНКО

доктор історичних наук, професор,

член-кореспондент НАН України*

ORCID: 0000-0003-2435-1123

КОНЦЕПЦІЯ РЕСПУБЛІКИ ТРУДОВОГО НАРОДУ:
ІСТОРІЯ ПОЯВИ, НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНА
І ПОЛІТИЧНА СПРОМОЖНІСТЬ

У статті розкриваються основні причини, що зумовили появу концепції Республіки Трудового Народу, як обґрунтування стратегічної мети другого етапу Української революції (кінець 1918 р. – кінець 1920 р.), оцінюються пропозиції щодо запровадження в суспільну практику «трудового принципу» – основи нової, конструктивної моделі політико-правової системи устрою відродженої під час антигетьманського повстання Української Народної Республіки. З'ясовуються чинники, які завадили втіленню в життя загалом цікавого і перспективного варіанта вітчизняного державотворення, що залишився одним з оригінальних проявів інтелектуальної правової думки.

Ключові слова: Українська революція, УНР, Директорія, В. Винниченко, Республіка Трудового Народу, трудові Ради, Трудовий конгрес.

Soldatenko Valerii. The concept of the Republic of the Working People: the history of its emergence, scientific-theoretical and political capacity

The article reveals the main reasons that led to the emergence of the concept of the Republic of the Working People as a justification for the strategic goal of the second stage of the Ukrainian revolution (end of 1918 – end of 1920), evaluates proposals for

* **Soldatenko Valerii**, Doctor of Historical Sciences, Professor, Member by Correspondence of the NAS of Ukraine

© В. Ф. Солдатенко, 2024

introducing the «labor principle» into social practice – the basis of a new, constructive models of the political and legal system of the organization revived during the anti-hetman uprising of the Ukrainian People's Republic. The factors that prevented the implementation of a generally interesting and promising version of national state formation, which remained one of the original manifestations of intellectual legal thought, are clarified.

Key words: Ukrainian revolution, UNR, Directory, V. Vynnychenko, Republic of the Labor People, Labor Councils, Labor Congress.

Актуальність проблеми. Незважаючи на те, що у вітчизняній історіографії, присвяченій досвіду другого етапу Української національно-демократичної революції (його ще нерідко називають другою Українською революцією), відродженню під керівництвом Директорії Української Народної Республіки, надається чималої уваги, один з важливих і цікавих аспектів – аналіз запропонованої В. Винниченком наприкінці 1918 р. – на початку 1919 р. концепції створення Республіки Трудового Народу на основі трудових Рад у публікаціях дуже часто оминається, або ж згадується більше в критичному сенсі. Серед головних причин, очевидно, слід виділити недостатній, проблематичний рівень науково-теоретичної і прагматичної обґрунтованості проекту. Свою роль відіграє й та не менш важлива обставина, що до практичної, скільки-небудь масштабної реалізації запропонованої оригінальної державницької моделі так і не дійшло. Проте й заперечувати значення ідейно-теоретичних пошуків шляхів українського державотворення на одному з надзвичайно відповідальних етапів поступу відроджуваної нації не варто. Тим більше, що тривалий час так званий трудовий принцип залишався в центрі гострих політичних дискусій провідних сил українства.

Історіографічні зауваги. Перші праці зі спробами відтворення процесу появи й обґрунтування ідей трудових Рад і Республіки Трудового Народу з'явилися ще на зламі завершення Громадянської війни й переходу до мирного періоду. Втім, це були лише поодинокі закордонні публікації провідних учасників революційних подій, авторів історичних розвідок про Українську революцію, які, однак, не втратили своєї наукової цінності й донині. Це серйозні видання тих діячів, які в 1918–1919 рр. виявилися безпосередньо причетними до появи згаданої концепції, стали її творцями, послідовними прибічниками – В. Винниченка¹, П. Христюка², М. Шаповала³, І. Мазепи⁴. Свій вплив на ставлення до проблеми, можливо, справило й те, що В. Винниченко доволі короткий час очолював Директорію, поступившись керівною роллю С. Петлюрі – противнику «трудового принципу» й похідних від нього концепцій.

Радянська історіографія до означеного сюжету жодного інтересу не виявляла.

В останні три з половиною десятиліття, відзначені активним вивченням концепцій Української революції, досвіду УНР, означена проблема, тим не

менше, в поле зору науковців потрапляє не часто. Хіба що до неї спорадично звертаються дослідники історії українських партій – Т. Бевз⁵, О. Любовець⁶ та біографічних розвідок про політичну діяльність В. Винниченка – С. Кульчицький⁷, В. Солдатенко⁸. При цьому оцінки й висновки істотно різняться.

Гадається, є сенс присвятити непростому, суперечливому за сутністю і заплутаному в історіографії аспекту революційного досвіду спеціальну публікацію з метою більш-менш цілісного комплексного аналізу одного з недостатньо висвітлених епізодів розвитку української суспільної думки у галузі національного державотворення.

Виклад суті проблеми. Очолити в середині листопада антигетьманське повстання, Директорія (В. Винниченко – голова, С. Петлюра, П. Андрієвський, А. Макаренко, Ф. Швець) загалом прагнула знищити консервативний, репресивний режим П. Скоропадського, повернути українське суспільство на революційний шлях розвитку, започаткований за Центральної Ради, відновити Українську Народну Республіку. Конкретизованого стратегічного плану дій після досягнення перемоги не існувало: на його розробку просто не вистачило часу. Як це нерідко трапляється в житті, «допоміг» непередбачуваний негативний чинник.

Коли загони повстанців, почавши 16 листопада похід з Білої Церкви, вже 21 листопада були в передмістях Києва, їм назустріч вийшли представники німецького окупаційного командування, громадських виборних органів і домоглися, щоб дальше просування військ Директорії призупинилося⁹. У столиці ще залишався значний контингент іноземних частин, що не встигли евакуюватися на батьківщину, а також частково підрозділи гетьманської армії й воєнізованих охоронних структур. Зіткнення таких вороже налаштованих сил неминуче призвело б до жорстоких збройних експесів з непередбачуваними наслідками. Не маючи достатньої впевненості у тодішніх власних перевагах, не бажаючи зайвого кровопролиття, керівництво повстанців згодилося відвести свої загони від Києва до часу залишення міста окупантами. Звісно, повної переконаності у наступній перемозі над гетьманцями не бракувало¹⁰.

Так Директорія, її оточення з лідерами українських політичних партій, Українського національного союзу (на посаді голови соціал-демократа В. Винниченка змінив есер М. Шаповал), затримавшись на кілька днів у Фастові, зрештою опинились у Вінниці, з нетерпінням очікуючи хоча б часткової розрядки складної воєнно-стратегічної ситуації. Але політики, передусім В. Винниченко, який був ініціатором і «душею» повстання, відчуваючи всю гостроту й відповідальність моменту, вирішили скористатись вимушеною паузою для вироблення перспективної платформи (програми) своїх дій.

Уже на перших засіданнях Директорії було накреслено головні параметри програми принципів (і перспективних, і менш віддалених, першочергових) дій у соціальній, політичній і національній сферах: «Директорія повин-

на зразу ж голосно означити перед широкими масами..., що на першому місці стоять соціально-економічні інтереси працюючих класів, що рух є республіканський і що в той же час чисто національний, український, проти руської буржуазії й німецької гетьманщини»¹¹.

Такою платформою керівники революційного органу прагнули «зразу зробити велику роботу реабілітації української ідеї, реабілітації українських партій і піднесення республіканського принципу. Особливо важно було, щоб перший голос пролунав іменно в такому дусі, щоб зразу всьому рухові було надано широкий народній, соціальний і національно-республіканський характер, народньої революції»¹². Тобто йшлося про широкий, революційний рух мас, який з неминучістю переростав у боротьбу за сутнісні перетворення, ставав революційним за завданнями і змістом. «Не важко було тим, хто пережив усі етапи попередньої революції на Україні, передчувати, що широкі народні маси, ввійшовши в рух, ставши його основною силою, будуть знову прагнути як найбільшого й найповнішого свого політичного, національного, а головне, соціального визволення»¹³, – впевнено прогнозував В. Винниченко. Тут мало зіграти свою роль не лише те, що бідніші категорії населення зазнали всіляких здирств і знущань з боку гетьманщини та окупантів, а й логіка розвитку соціальної свідомості.

Однак питання про те, куди йти далі, що будувати на руїнах гетьманщини, які соціальні верстви мають очолити рух – виявились дуже непростими для українських соціалістичних партій. На думку П. Христюка, це завдання було складнішим за організацію повстання: «Невдячна» суспільно-економічна структура України не сприяла виробленню ясної класової революційної лінії. 80 % селянського, хліборобського населення, менше 10 % пролетаріята, все це вязало українські соціалістичні революційні партії в їх соціалістичних планах. Селянський характер Української революції, здавалось, не підлягав ніякому сумнівові. В українській політичній пресі того часу повстання проти гетьманщини називали просто селянським повстанням; головною підпорою революції всі українські соціалісти вважали малоземельне та безземельне селянство. Робітництво при цьому вважалось цілком другорядним фактором»¹⁴.

Есерівський автор вважав, що позначалася тут і антиукраїнська політика російських партій, у тому числі й більшовиків, що викликала зворотну негативну реакцію: «Все російське, московське, хоч би й соціалістичне, вважалось контрреволюційним і ворожим. А поскільки мійський, індустріальний пролетаріат України складався в значній частині з російських елементів, а ще в більшій мірі стояв під знаком московської культури й під проводом «загално-російських» політичних партій, постільки ця ворожість переносилась і на неукраїнський пролетаріат взагалі».

Так українські соціалістичні партії ізолювались і від того незначного відсотка пролетаріату, який був на Україні, й розпускались в селянським морі»¹⁵.

Паралельно йшов процес зміцнення позицій дрібновласницьких верств – заможніших, куркульських елементів села і міщанства. Доводячи, що поляр-

ні класи в Україні – капіталісти й пролетаріат – неукраїці, «чужинці», дрібна буржуазія спробувала взяти на себе роль репрезентанта «всього українського народу». «В результаті вказаних чинників українська революція стала на роздоріжжю, – вважав П. Христюк. – З одного боку, міжнародня ситуація – революція в Німеччині й Австро-Угорщині, спроби соціалістичного будівництва в Росії – штовхала її на шлях пролетарської, соціалістичної революції; з другого, дрібнобуржуазна соціально-економічна структура України й напруженість національних відносин, котра вела до розриву трудового фронту (на селянський український і пролетарський неукраїнський – національно) штовхали українську революцію на шлях творення української дрібнобуржуазної державності»¹⁶.

Більшість ініціаторів антигетьманського повстання вважали, що головною його силою й надалі буде пролетаріат – міський і сільський (тобто – незаможне селянство). Досвід уже значною мірою підтверджував ці уявлення: «повстанська армія поповнялась переважно пролетарським елементом, себ-то тим елементом, який, перш усього, найбільш зазнав страждання й пониження від панства й який не мав великого хазяйства, що прив'язувало б його до хати. По містах і містечках активною, ініціативною силою було, розуміється, робітництво, як українське, так і неукраїнське»¹⁷.

Апріорно логічним було у центр перспективної політики висувати інтереси саме цієї соціальної верстви, демократичний, соціалістичний напрям її тогочасного суспільного руху, з яким збігалися прагнення інших категорій працюючих. «Директорія, розпочинаючи революцію, поставила її під прапор демократичних гасел: відновлення Української Народньої Республіки, повернення всіх демократичних свобод, знищення старост і відживлення демократичних місцевих, як мійських, так і земських самоврядувань. В соціальній сфері: земля селянам, восьмигодинний робочий день, охорона професійних інтересів працюючих, словом, усе те, що раз у раз стояло в програмі всіх українських урядів»¹⁸, – констатує В. Винниченко. За його ж твердженням, ініціатори руху з самих початків усвідомлювали й те, що широкі маси така програма повністю не задовольнить і її доведеться «радикально й відповідно до ситуації змінити»¹⁹.

Цього вимагала в першу чергу найактивніша, найініціативніша сила повстанських загонів – пролетарські й напівпролетарські елементи міста і села. Селянство, яке після гетьманських репресій з пересторогою ставилось до поміщицьких володінь, потенційно теж готове було до радикалізації вимог, особливо під впливом обнадійливих перемог.

Психологічно давалася взнаки і більшовицька агітація, що значно посилилась після утворення в липні 1918 р. КП(б)У.

За таких обставин, передусім робітничий клас, не вдовольняючись абстрактними, невивразними гаслами Директорії, почав радикалізувати їх, самочинно створювати революційні комітети, «які, переважно, мали характер Радянської влади».

Керівникам руху слід було турбуватись про те, щоб не відстати від його розвитку. «Маючи це на увазі, – зазначав голова Директорії, – передбачаючи, що цього руху спинити неможливо (та й не маючи до того ніякого бажання), знаючи, що він неминуче захопить наші маси, що він нас зітре, коли ми будемо ставити йому опір; а з другого боку – бажаючи не випустити ініціативи й керівництва з національно-українських рук, щоб так зберегти національні й державні наші завоювання в цій революції, я ще в Фастові поставив перед Директорією питання про прийняття системи радянської влади на Україні. Цим, розуміється, ми стали би на ґрунт чисто соціалістичної революції. Цим, розуміється, ми одпихнули б од себе наші помірковані, дрібнобуржуазні національні елементи.

Але за цю соціальну одважність ми придбали б для українського національного відродження таких активних і сильних прихильників, як пролетаріат села й міста»²⁰.

Видається дуже важливим звернути увагу на те, що безперечний ідейний і політичний лідер попереднього етапу революції М. Грушевський і в опозиції 1918 р. теж намагався своїм науковим авторитетом, теоретичними аргументами впливати на вибір перспективи революційного поступу. Надзвичайно важливий у цьому сенсі цикл його весняних нарисів, зібраних у працю «На порозі Нової України. Гадки і мрії»²¹. На жаль, під кутом зору пошуку стратегії розвитку, поглиблення революції, перспектив суспільного поступу її ідеї аналізуються не часто, сприймаються доволі скептично²². Однак визначний учений і переконаний демократ не відступав від ретельно обґрунтованих позицій. У статті, присвяченій роковинам Третього Універсалу Центральної Ради (написана 10 листопада 1918 р.), відомий вчений і громадський діяч дуже високо оцінив цей документ, оскільки він не обмежувався проголошенням «однієї державної форми», а й з'ясовував «демократичний та соціалістичний характер відновленої укр. держави, згідно з одвичним домаганням укр. демосу, ідеалами, положеними в основу укр. відродження найвидатнішими його представниками, й принципами, проголошеними всеросійською революцією»²³.

М. Грушевський не лише вважав, що Центральною Радою свого часу було обрано правильну, підтверджену практикою соціалістичну орієнтацію, а й що вона стала ще актуальнішою наприкінці 1918 р. Стаття завершується доволі знаменним висловом: «...Тепер, коли ідея національного самоозначення, ідея народоправства, ідея соціалістичного господарства іде все ширшим ходом по землі, змітаючи з неї найтвердіші твердині реакції, менше ніж коли допустимі малодушні сумніви в тім, що та політична і соціальна база, на котрій будувала будучність України її демократія рік тому, може бути викривлена, вивернена, розбита, знищена, якими-небудь супротивними течіями.

Україна не може бути позбавлена самоозначення і державного життя. А воно може бути збудоване нормально, трірко і певно тільки на принципах вказаних великими актами Ц. Р.»²⁴.

Щоправда, П. Христюк згадує цікаву деталь, відсутню у творах інших авторів, начебто Директорія вживала певних заходів, щоб віддалити М. Грушевського від політики²⁵.

Невідомо, якою мірою В. Винниченко був знайомий з новітніми працями свого поважного колеги, як, втім, і наскільки глибоко зміг засвоїти соціалістичні вчення, зокрема марксизм. Він не залишив свідчень про спеціальне студіювання революційних доктрин. Можливо, маючи усе ж певну базу суспільствознавчих знань, феєрично обдарована природою особистість у багатьох випадках приходила до прогресивних світоглядних узагальнень самотужки, інтуїтивно, а творче осмислення життєвого досвіду й розвинена ерудиція сприяли досягненню органічної збіжності з гіпотезами, науково розробленими концепціями. Проявлялось і природне пристрасне тяжіння до прогресу, свободи, справедливості, правди, народоправства (демократизму).

В. Винниченко в тогочасній ієрархії був не просто умовно «вищим» за інших у революційному «адміністративно-посадовому» відношенні. Він істотно переважав усе тодішнє оточення в інтелектуальному сенсі. Слід мати на увазі й те, що він дуже швидко набував значного політичного досвіду на самому високому і масштабному рівнях. Тут давалася взнаки й тривала робота в 1917 р. пліч-о-пліч з М. Грушевським, у якого можна було перейняти немало повчальних чеснот. Останній, своєю чергою, з особливою довірою ставився до молодшого, однак надзвичайно самобутнього, яскравого, мудрого колеги. Адже нікому іншому, а саме В. Винниченкові доручалась підготовка первісних варіантів трьох перших Універсалів Центральної Ради. Та й у четвертому справді доленосному державницькому акті (хоча Універсал вважається плодом колективних зусиль) доволі виразно «прочитується авторський почерк» першого глави національного уряду. Недарма ж саме йому довірялось очолювати відповідальні дипломатичні місії до Петрограда, готувати історичні документи у листуванні з лєнінським Раднаркомом, спілкуватися з офіційними представниками країн Антанти...

Будучи, як ніхто інший, причетним до офіційного оформлення ідейно-теоретичної динаміки становлення української державності в 1917 р., В. Винниченко з таким же хистом і енергією продовжив це робити і під час мобілізації, пориву нації до повалення гетьманату і при формуванні стратегічного курсу відновлюваної Української Народної Республіки.

Й саме В. Винниченкові по праву судилося перейняти естафету від М. Грушевського в дальшому розвитку концепції Української революції на її другому, безперечно, більш складному й суперечливому етапі. Можна зрозуміти, як непросто йому доводилося «пробивати» ключові орієнтири державотворення, коли багато хто в політичному проваді зневірився у правильності революційного курсу, почав виявляти непослідовність, хитання. Волею-неволею, заради торжества національної справи, доводилося вдаватися й до компромісів, йти на поступки.

Звісно, давалися взнаки й суб'єктивні якості В. Винниченка, його вдача, непогамовний «степовий темперамент». Особистість неймовірно емоційна, подразлива, гаряча (мабуть, риса іманентна кожному видатному художнику), він був не завжди готовим до «холодної витримки», давав «вихід» хвилевим почуттям. За деякі, не до кінця зважені, скрупульозно прораховані вчинки він щиро каявся.

Як би там не складалось, а саме В. Винниченкові належала «пальма першості» у визначенні генерального напрямку руху нації у надзвичайно відповідальний момент її історичного поступу²⁶. В його уявленнях склалися такі висхідні розрахунки: ініціюючи запровадження в Україні радянської системи влади, Директорія позбавляла російських (руських) більшовиків ґрунту для виступів проти української влади, яка б зберегла свій національний характер. «Цим рішучим кроком по шляху соціальної революції ми, на мою думку – писав В. Винниченко, – ставили національно-державну українську ідею в рівні умови боротьби з руською ідеєю на Україні»²⁷. Зрівнявшись за ступенем радикалізму соціальних гасел з більшовиками, українська влада залишила б останнім єдину можливість: агітувати за те, щоб радянська влада була в Україні руською, а будь-якої перспективи це б не мало.

Очевидно, не все в означених розрахунках було бездоганним, виваженим, ретельно прорахованим і гарантованим. Важко передбачити, як би розвивались події за спроб реалізації накресленого плану. Проте краще цього й не робити (хоча в історіографії саме в цій площині різко критичних закидів на адресу В. Винниченка і його тогочасних поглядів більше, ніж удосталь). На нього просто не пристала Директорія.

Особливий опір чинив С. Петлюра, не бажаючи обертатись на «більшовика» (та чи й міг він це, зрештою, зробити). Інші члени Директорії теж через свій «поміркований», «дрібнобуржуазний світогляд», «псіхіку обивателів» (В. Винниченко) теж зайняли ворожу позицію.

Слід загострити увагу на тому, що В. Винниченко не прагнув сліпого копіювання більшовицького варіанта радянської влади. Він передбачав його істотне коригування, яке б виходило з урахування структури населення України. «Введена з ініціативи й з директив самої Директорії радянська влада, могла бути сконструйована по такому принципу, – роз'яснював він, – щоб національний український характер її зберігся в повній мірі й щоб від того справа нашого національного відродження й нашої державности, як найкращого засобу для того не постраждала»²⁸.

Голові так і не вдалося переконати членів керованої ним Директорії. Принципова проблема політичної орієнтації УНР, що відроджувалася, була відкладена до скликання спеціального форуму українських партій. Зібравшись у Вінниці на початку грудня, представники партій теж відхилили ідеї В. Винниченка, залишивши у явній меншості його прибічників. Українці боялись, що через класові органи – Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів – влада дістанеться політично найактивнішому класу – про-

летаріату. А він в Україні або ж російський, або ж зросійщений, тому й влада стане російською (руською). Намагаючись переконати лідерів провідних українських партій у реальній вигоді й перспективності пропонованого варіанта, голова Директорії наполягав: «...Коли ініціатива радянської системи вийде від нас, то ми ж можемо установити таку систему виборів у ці ради, щоб український національний елемент був цілком забезпечений у них. Ми не конче повинні робити так, як роблять руські большевики, що одного робітника металіста оцінюють щось у 10 чи 15 селян.

Ми можемо дати більш справедливе для нашої нації представництво сільському робітництву в цих органах влади. І річ не в тій чи инчій конструкції влади. Вона в революційний час, у моменти гострої соціальної війни є найкращим засобом здійснювання соціалістичних завдань»²⁹. В. Винниченко просто не розумів перестраховочної позиції тих діячів, які боялися бути звинуваченими в більшовизмі: «... Більш-менш далекозорому політикові повинно було бути ясно, що логічний розвиток руху приведе до большевизму й що далі в інтересах української державності треба не випускати ініціативи з своїх рук, треба забезпечити собі зарані український характер тої влади, яка має неминуче прийти»³⁰.

До того ж довелося враховувати і фактор створення та діяльності Тимчасового робітничо-селянського уряду України. Під його керівництвом почалося відновлення влади Рад на Сході й Лівобережжі. Лідери Директорії розцінили ці дії як ворожі щодо українського народу, як «ніж у спину» українській демократії, як «червоний імперіалізм», що лише шкодив визвольній справі, розвитку соціалістичної революції в Україні, був злісною провокацією. «...Можна з певністю сказати, – стверджував В. Винниченко, що коли у Вінниці й потім не було прийнято систему чистої радянської влади, то в великій мірі для цього постарались панове Пятакови. І коли ті особи, які спочатку рішуче обстоювали ту систему, потім ту рішучість загубили, то це було почати й через те, що вони також були налякані поведженням руських комуністів»³¹.

Одним словом, слід було терміново шукати якогось іншого виходу. Схоже, що, окрім голови Директорії, активно цією проблемою тоді мало хто переймався.

За таких обставин В. Винниченко «свідомо пішов на хитрість. ...На другий день по одкіненню системи чисто радянської влади вніс нову пропозицію: прийняти систему «трудових рад», се-б-то рад представників усіх елементів громадянства, які не живуть з експлуатації чужої праці. Другими словами, це мала бути диктатура не пролетаріата й неможливого селянства, а диктатура трудового люду»³².

Відразу поставили прагматичні питання, в чому суть принципової різниці між ідеєю «трудових Рад» і «Рад робітничих, солдатських, селянських депутатів». Вочевидь знайти переконливі аргументи, задовільні, вичерпні відповіді було непросто. Значною мірою (а, можливо, й краще за інших) розумів

те і голова Директорії: «Розуміється, в цій формулі вже були неясності, недовговоренності, якесь зм'ягчення чогось, затушовування ясних і всім уже відомих принципів»³³.

А якщо вже вести мову про «хитрість», то мова явно повинна йти не про ставлення до колег по справі, як знайти спосіб переконати, залучити їх на свій бік, а про те, як у складній ситуації знайти такі життєспроможні, дієві формули й обґрунтування, які б орієнтували політичний провід нації на максимальне врахування національної специфіки й унікальності обставин моменту, забезпечували від непотрібних ускладнень у стосунках з сусідніми етносами, дозволяли б розраховувати на прихильне ставлення до здійснюваного курсу найвпливовіших акторів міжнародного життя.

Розшифровуючи мотиви тих формул, які приховували в собі елементи, про які свого часу відверто не говорилося, голова Директорії пізніше писав: «Я також розумів, що нам небезпечно виявляти себе так отверто прихильниками соціалістичної революції, – це дало би привід Антанті послати на поміч Гетьманові свої війська. (Такий самий був, до речі, страх і перед німцями). Отже, з тактичних мотивів, дійсно, просто необхідно було якось себе замаскувати. Система трудових рад була тою маскою. З одного боку вона давала вихід революційній енергії мас, давала змогу розвиватись революції (коли б тільки було введено її в життя!), а з другого давала нам право протестувати: «Ми – не большевики, ви не маєте права бить нас у спину, коли ми боремось з німецькою реакцією»³⁴.

Але, всупереч побоюванням, й присутні лідери партій, і Директорія в цілому знайшли нові пропозиції В. Винниченка прийнятними, схвалили систему трудових Рад конструктивною щодо державного ствердження України. Вищим державним органом повинен був стати Трудовий конгрес республіки (на нього мали право обиратись лише представники трудових верств; експлуататорські, паразитичні елементи, в першу чергу – буржуазія, такої можливості позбавлялись). Немає сумніву, що в даному випадку наслідувався приклад Українського національного з'їзду (конгресу) 6–8 квітня 1917 р., який однодушно підтримав розроблену М. Грушевським концепцію Української революції, що стало одним з найголовніших чинників гуртування нації навколо революційних гасел.

Вочевидь варто зауважити, що «хитрість» В. Винниченка насправді не була абстрактною кабінетною вигадкою, що сяйнула йому безсонної ночі між двома відповідальними засіданнями.

Така ідея, як мовиться, тоді «витала в повітрі».

Ще наприкінці 1917 р. розпочався процес ідейного й організаційного «бродіння» в середовищі українських соціалістичних партій. Окремі члени, поки що невеликі групи стали залишати їхні ряди, підтримувати більшовиків і долучатися до підтримки ліворадикальних акцій. Так, у Першому Всеукраїнському з'їзді Рад (Харків, 11–12 грудня 1917 р.) взяли участь окремі українські соціал-демократи і есери, а лівий український соціал-демократ

Ю. Медведєв був обраний головою Центрального виконавчого комітету Рад України.

Процеси внутрішньопартійного розширення дещо збільшилися після запрошення Центральною Радою в Україну австро-німецьких військ, а режим гетьманату став додатковим каталізатором ерозії і розбрату в УСДРП й УПСР³⁵. На I з'їзді Комуністичної партії (більшовиків) України (5–12 липня 1918 р., Москва) було схвалено входження до її лав лівих українських соціал-демократів, які порвали зв'язки з УСДРП, визнали себе комуністами (більшовиками) уже працювали в організаціях останніх. Серед них – А. Буценко, Н. Врублевський, П. Слинько³⁶.

Паралельно своєрідно шукала «свій шлях» в революції широка когорта функціонерів в УПСР. Ще на своєму Третньому з'їзді (22–24 листопада 1917 р.) у прийнятих резолюціях втілювався оригінальний підхід до вибудови влади в Україні. А саме: пропонувалося паралельне створення органів двох родів – обраних на основі загального виборчого права (об'єктивно в них перевагу б одержали представники чисельно переважаючої в нації селянської більшості, виразники її інтересів) і сформованих на класовій основі – радянських. Причому перевага віддавалася Радам робітничих, солдатських і селянських депутатів як на місцях, так і в центрі³⁷.

На IV з'їзді УПСР (в умовах гетьманщини проходив нелегально 13–16 травня 1918 р.) розбіжності у позиціях делегатів щодо принципів питань призвели до розколу. «Ліви» (Л. Ковалів, Г. Михайличенко, К. Лашкевич, П. Приходько, В. Блакитний, М. Полоз, О. Шумський, М. Шраг, К. Корж, М. Чечель) склали абсолютну більшість в обраному Центральному комітеті, заявили, що більше не будуть виконувати рішень «правих» (офіційно – центральної течії), відновили видання забороненої гетьманською владою газети «Боротьба» (стали іменуватися «боротьбистами»), затвердили «Платформу УПСР (Розуміння сучасного моменту і тактика України)»³⁸. Поступово почали уточнюватися (кристалізуватися) погляди на перспективу влади в Україні. Рішуче засуджуючи й відкидаючи гетьманську модель, боротьбисти-«лівонародники» не поділяли й більшовицької практики штучних переваг у Радах робітничих, солдатських (червоноармійських) депутатів на користь робітників, чим забезпечувалося демінування останніх – «диктатура пролетаріату». Так почала пробиватися й поширюватися ідея трудових Рад, яка все активніше стала публічно популяризуватися ще влітку 1918 р.

Незважаючи на рішучий розкол в УПСР, якого ніколи так і не змогли подолати неодноразові ініціативи й зусилля щодо поєднання двох її частин, до підтримки курсу на неодмінне повстання з метою ліквідації гетьманського режиму і реалізації ідей трудового принципу дедалі більше схилилися й українські есери (центральної течії)³⁹.

Безперечно, В. Винниченко добре знав про непрості перипетії, суперечливі тенденції, інтелектуальні пошуки раціональних програм для України у

двох провідних, найвпливовіших і найчисельніших партіях – УСДРП, лідером якої (головою Центрального комітету) він залишався, й УПСР. І не лише мав достовірну й переконливу інформацію, а й розумів, наскільки важливо було діяти відповідно до биття політичного пульсу, глибинних проявів суспільних тенденцій. Тому й зупинився на ідеї трудових Рад, небезпідставно розраховуючи, що до неї вже прислухається, при звичається масова свідомість, і вона матиме суспільну підтримку⁴⁰.

Доводиться враховувати й те, що якихось інших (не те щоб відмінних, оригінальних, а просто інших) думок з приводу принципів формування суспільно-політичного ладу в УНР ніхто з Директорії і її найближчого оточення взагалі не висував. Розмірковуючи над тодішньою ситуацією, П. Христюк дещо доповнює, уточнює здебільшого лише позначене В. Винниченком: «Та в той же час навіть найбільші прихильники «демократизму» почували, що виступити «на люде» з гаслом парламентарного демократизму було небезпечно: робітництво і селянство очевидно хилилось до радянської системи влади. У місцевостях, які звільнялися з-під влади гетьманщини, відновлялися ради робітничих та селянських депутатів, організувалися революційні робітничо-салдатські комітети. Ясно було, що при широко розвиненій большевицькій агітації, перешкоджати в організації цих рад чи обмежувати їх в правах значило ляти воду на млин большевиків і свідомо шкодити собі.

У результаті великою більшістю думку про встановлення «большевицько-радянської форми влади» було одкинута. Суперечність же між настроями революційного селянства та робітництва, з одного боку, і політичними планами дрібної буржуазії й соціалістичної правниці на чолі з Директорією, з другого, було усунуто таким способом, що нарада Директорії з бувшими при ній членами українських політичних партій (на початку грудня у Вінниці) стала на так званому трудовому принципі»⁴¹.

Здавалось, що знайдено було формулу, яка задовольняла відразу кілька умов: 1) вибивала ґрунт з-під більшовицької агітації; 2) Українська революція поставала в очах Антанти «не в більшовицьких формах»; 3) позначався зв'язок Директорії з робітництвом і трудовим селянством; 4) відкривалась можливість для поєднання соціально-економічних завдань і національно-політичних здобутків (українська державність) революції.

Однак то було швидше абстрактно-теоретичне розв'язання нагальних проблем. Насправді програма виявлялась важкоздійсненною. І та обставина, що не було надії на будь-яку єдність всередині Директорії (голова Директорії В. Винниченко «не на жарт «збольшевичився», а Головний отаман С. Петлюра «разом з меншими отаманами був рішучим противником всяких «експериментів» і висував, замість трудового принципу, принцип твердої отаманської влади)»⁴² виявилась далеко не єдиною перешкодою.

Для здійснення обраного варіанта політичного курсу не існувало хоча б двох-трьох, можливо, краще – чотирьох-п'яти енергійних і послідовних соці-

алістів, справжніх революціонерів. Переважна більшість тогочасних керівників українського руху не могла рішуче порвати зі своїм недавнім минулим, оперативно зреагувати на карколомні злами ситуації.

Тимчасом австро-угорські й німецькі війська поспіхом залишали Україну – графік відбуття переповнених ешелонів дедалі ущільнювався. Гетьманці ж не становили хоча б скільки-небудь серйозної сили. Не гаючи часу, республіканські загони знову наблизилися до Києва. Останній ешелон німецьких окупантів залишив українську столицю 12 грудня 1918 р., а наступного дня повстанці були вже на околицях міста.

14 грудня П. Скоропадський офіційно відрікся від влади. До Києва прибула Директорія й вступила в права тимчасового вищого органу державної влади України.

Тривалий час точилися суперечки щодо того, планам, стратегії яких сил, партій надати перевагу⁴³. У такій атмосфері, після довгих нарад (за участю навіть хліборобів-демократів), врешті, було досягнуто спільного знаменника – тексту Декларації Директорії. За свідченням П. Христюка, первісний варіант (він народився ще 12–14 грудня у Вінниці), надто «революційний», а відтак – неприйнятний для представників Української партії соціалістів-федералістів і Української християнсько-демократичної партії, було «підправлено» вже в Києві. Згадка про «вінницький варіант» і його коригування зовсім не випадкові. Це черговий прозорий натяк на те, що у своїй основі авторство документа було винниченківським.

Результати ідейно-політичних напрацювань були закумульовані в «Декларації Директорії Української Народної Республіки», оголошеній 26 грудня 1918 р.

Документом сповіщалося про знищення гетьманського режиму і його місцевих органів. Першими кроками нової влади стало відновлення тих прав, які мали селяни і робітники – основа суспільства – за Центральної Ради. Тут Директорія не обмежувалась голими гаслами, а конкретно визначала непорушні права трудових класів на власність, підтверджувала найголовніші завоювання у соціальній сфері: «До повного вирішення земельної реформи Директорія Української Народної Республіки оголосила, що всі дрібні селянські господарства і всі трудові господарства залишаються в користуванні попередніх їх власників непорушними, а решта земель переходить у користування безземельних і малоземельних селян, а в першу чергу тих, хто пішов у військо Республіки для боротьби з Гетьманом. Верховне порядкування цією землею належить Директорії Української Народної Республіки. Ця постанова стосується також до монастирських, церковних і казенних земель. Для переведення реформи організовано Народні Земельні Управи.

По «наказу № 1, Директорії – селянам» робляться описи контрибуцій, узятих поміщиками з селян для повернення їх покривдженим.

Так само ведуться слідства по всій Україні з приводу тих зловживань і злочинств, які було учинено над селянством поміщиками та гетьманським урядом.

Постановою 9 грудня Директорія одмінила всі закони й постанови гетьманського уряду в сфері робітничої політики. Відновлено восьмигодинний робочий день. Знов установлено колективні договори, право коаліцій і страйків, а також усю повноту прав робітничих фабричних комітетів.

У всіх інших галузях життя Директорія так само одмінила всі закони й постанови гетьманського уряду, направлені проти інтересів трудящих клас і шкідливих для всього громадянства⁴⁴.

Оголошені заходи Директорія вважала лише першими кроками революційного поступу. Декларація формулювала вищу мету тогочасної боротьби: «Слідуючим етапом нашої революції є творення нових, справедливих, здорових і відповідних до реального відношення сил у державі, соціальних і політичних форм.

Директорія є тимчасова верховна влада революційного часу. Одержавши на час боротьби силу й право управління державою від першого джерела революційного права – трудящого народу, Директорія передасть свої повноваження тому ж самому народові.

Але Директорія вважає, що право управління й порядкування краєм повинно належати тільки тим класам, які суть основою громадянського життя, які творять матеріальні та духовні цінності, які кров'ю й життям своїх членів вступили до боротьби з руйнуючими силами сучасного ладу.

Влада в Українській Народній Республіці повинна належати лише класам працюючим – робітництву й селянству, тим класам, що здобули цю владу своєю кров'ю⁴⁵.

Природно в документі фіксувалося ставлення і до інших, нетрудових верств суспільства і обґрунтовувалися висновки щодо закономірності їх усунення від влади: «Так звані «пануючі класи», класи земельної, промислової буржуазії за сім місяців цілковитого, нічим необмеженого свого панування на Україні доказали свою цілковиту нездатність і надзвичайну шкодливість для всього народу у управлінні державою. Маючи всі матеріальні, фізичні і духовні засоби, маючи повну волю для організації економічного, політичного життя, ці класи внесли тільки дезорганізацію й руїну в край. Дбаючи тільки про свої вузькокласові егоїстичні інтереси, ці класи вели воістину грабіжницьку політику в краю»⁴⁶.

Панівні класи звинувачувались у пограбуванні й передачі в чужі «імперіалістичні руки» значної частини державного майна, в тому, що довели господарство краю до занепаду, злиденного стану, що породили нечувану спекуляцію, що правили «методом безоглядного терору й насильства... Закопування живцем у землю, вирівнювання шматків живої шкіри, випікання очей так званими «поміщицькими карателями» були цілком нормальними способами управління народом.

Будучи чужинцями в краю, великовласники брутально топтали національні права і здобутки нашого народу, ганьбили гідність його державності, продавали й зраджували з такими жертвами й такою працею збудовані державні форми»⁴⁷.

Перераховане давало право творцям декларації заключити: «з боку революційного правительства, поставленого народом, що в гніві й муках повстав проти цих гнобителів, було би злочинством супроти всього краю після всього цього допустити ці класи до участі в правлінні країною»⁴⁸.

Тому-то відповідна узагальнююча теза декларації Директорії звучала начебто вивок: «Класи нетрудові, експлуататорські, які живляться й розкошують з праці клас трудових, класи, які нищили край, руйнували господарство й одзначили своє правління жорстокостями й реакцією, не мають права голосу в порядкуванню державою»⁴⁹.

Директорія урочисто заявляла, що вона передасть владу, свої права й повноваження лише трудовому народу Української Народної Республіки. Селянам, робітникам і трудовій інтелігенції пропонувалося обрати делегатів на Конгрес трудового народу України (норми представництва, місце й час відкриття форуму мали бути повідомлені окремою інструкцією).

«Конгрес Трудового Народу України матиме всі верховні права й повноважність рішати всі питання соціального, економічного та політичного життя Республіки, – підкреслювалося в декларації. – ...Конгрес Трудового Народу має вирішити форми влади, як на місцях, так і в центрі. До цього вирішення Директорія вважатиме всякі спроби захвату влади якими-будь групами насильством над волею трудового українського народу і тому буде рішуче припиняти всякі такі самовільні виступи»⁵⁰.

Водночас Директорія вважала за потрібне не чекати скликання народного форуму, а, враховуючи попередній революційний досвід, особливо – його негативні уроки, негайно здійснювати кроки щодо поглиблення перетворень на користь трудових елементів суспільства: «Рятуючи державу від дальшого господарського та промислового занепаду, розграбування та безоглядної експлуатації робітництва і всього населення, Директорія поставить на фабриках, заводах та інших промислових установах державний робітничий контроль і пильно дбатиме, щоб промисловість набрала здорового, користного для народу життя.

Всі зусилля свої Директорія направить на таку організацію народного господарства, яка відповідала б сучасному переходовому моменту, коли нищиться старий капіталістичний світ і на його руїнах сходять паростки нового всесвітнього ладу, який не знатиме ніякого гніту і визиску. Директорія вважає своїм обов'язком узяти під керування Української Народної Республіки головні галузі української промисловості і направити господарство в них в інтересах працюючих клас і всього громадянства, а не малої групи класи великовласників»⁵¹.

Впадає в око, що Директорія планувала проведення цілого ряду заходів, які в тогочасному суспільному житті, політичному лексиконі цілком визначе-

но, однозначно було прийнято характеризувати, оцінювати як здійснення соціалістичної політики. Однак терміна «соціалізм» керманічі Української Народної Республіки уникають. І роблять це не випадково, а цілком свідомо. У тому переконує й така теза документа: «Стаючи твердо й непохитно на шлях соціальних основних реформ, Директорія вважає необхідним підкреслити, що вживатиме всіх заходів, щоб уникнути анархічних, неорганізованих і несистематичних форм цієї перебудови. Директорія вважатиме своїм обов'язком погоджувати ці великі завдання з соціально-історичними й міжнародними умовами, в яких у даний момент перебуває Україна, а також з тими кращими формами соціальних реформ, яких досягатиме світова, особливо західно-європейська трудова демократія»⁵².

Окрім згаданих вище вимушених намагань дипломатично оминати будь-які можливі «гострі кути», небажані рефлексії з боку навколишнього середовища, один з очевидних проявів обережності лежав у площині свідомого розмежування з соціалістичними експериментами, які ототожнювалися в тогочасній суспільній думці передусім з більшовизмом. І таке показне відмежування було потрібне не стільки для Москви, скільки саме для іншого світу, у співідно з яким мала волею-неволею вступати УНР.

На користь такого висновку говорить і таке положення Декларації: «В сфері міжнародних відносин Директорія стоїть на ґрунті цілковитого нейтралітету й бажання мирного співжиття з народами всіх держав. Ставлячи перед собою великі та складні завдання, Директорія хотіла би всі здорові трудові сили свого народу вжити не на криваву боротьбу з сусідами, а на утворення нового життя в краю та заведення порядку й ладу, так бажаного всім працюючим»⁵³.

З усього вищезитованого очевидно, що загальний курс на соціалістичну революцію залишався стрижнем українських демократів навіть тоді, коли з тактичних міркувань доводилось уникати застосування чітких характеристик руху. Пізніше, у «Відродженні нації» В. Винниченко відверто писав про «справу соціалістичної революції на Україні», яка наприкінці 1918 р. – на початку 1919 р. виливалася у боротьбу «за ідею трудових Рад, Республіки трудового народу»⁵⁴.

Звичайно, керівників УНР непокоїли незгоди й суперечності всередині українського соціалістичного руху. Проте вони навряд чи й вірили у швидке подолання кризи і досягнення консолідації національних партій. Тому й заклик до їх єднання наприкінці документа виглядає більше ритуально, аніж сутнісно: «Соціалістичні партії та групи всіх соціалістичних напрямів і всіх національностей Директорія кличе поставитися з повним розумінням важности моменту, й усі свої сили направити на правильну та достойну трудового народу організацію волі його, на організацію порядку й ладу по всій землі Трудової Республіки»⁵⁵.

Проведення в життя наміченої програми доручалось Раді народних міністрів, якій, за переконанням Директорії, мав допомогти весь трудовий народ України.

Мабуть, не можна було чекати однозначної реакції на декларацію. Праві елементи називали її «більшовицькою». Ліві – не вбачали гармонії між революційно-класовими постулатами і конкретними заходами, що намічались. Тому не могли сприймати її як викінчену революційно-соціалістичну програму, а швидше – як черговий компромісний документ.

Особливо гостро критикував суперечності декларації П. Христюк, висміюючи поміркованість планів перебудови суспільно-політичних відносин в Україні: «Це декларація не клясової революційної боротьби за соціалістичні ідеали, а чистісінька дрібнобуржуазна, міщанська маніловщина, якій би хотілось «досягти своїх ідеалів без жорстоких кривавих і непотрібних форм боротьби»⁵⁶. Бажання зайняти нейтральну позицію між Радянською Росією і світовим імперіалізмом, що через Україну торував собі шлях на більшовицьку столицю, автор кваліфікував «не здійсненою, шкідливою для українських працюючих мас і злочинною для соціаліста утопією»⁵⁷.

У день оприлюднення декларації від імені Директорії з'явився ще один документ, який П. Христюк назвав «піддекларацією». У ньому популяризувались деякі задуми Директорії. З погляду автора відомого чотиритомника, він відкривав завісу над тим, про що Директорія побоювалась відверто сказати в основному документі. З нього ставали яснішими дійсні політичні орієнтації Директорії і уряду, хоча, в принципі, це робило загальну платформу ще аморфнішою і заплутанішою. «В тій «піддекларації», – зауважує відомий політик, – Директорія, заявляючи про своє опікування робітничими організаціями, в той же час попереджала, щоб Ради робітничих депутатів, «а ні при виборах до них, а ні в своїй діяльності» не допускалися до захвату влади. У «Трудовій Республіці» трудові, працюючи маси не допускалися до здійснення влади на місцях в формі своїх клясових організацій. Трудові маси позбавлялися можливості в організованих клясових формах: вести боротьбу за той новий суспільний лад, «який не знав би ніякого гніту й визиску», як про це говорилося в «більшевицькій» Декларації Директорії. Задача поспіти за розвитком революції, усвідомити її завдання і намітити правдиві шляхи до їх розв'язання виявилась непосильною для Директорії й скінчилась невдало»⁵⁸.

Критичних зауважень щодо діяльності відновлюваних органів влади Української Народної Республіки, здійснюваної ними політики в історіографії ніколи не бракувало. Підвалини ж тут, як і в багатьох інших випадках, закладались самокритичними зізнаннями й оцінками досвіду, на які мужньо зважились, у першу чергу, активні учасники, провідники українського руху.

Внутрішній розлад, глибокі суперечності в керівних колах Української революції, неможливість проведення узгодженої лінії не просто заважали темпам відродження Української Народної Республіки. Не давши їй хоча скільки-небудь закріпитися, зміцнитися, вони ставили під загрозу результати масового руху, вели до непоправних внутрішніх конфліктів, від яких завойована неймовірними зусиллями й жертвами національна державність могла

впасти й сама собою. А тут ще й дедалі сильніше виявляли себе альтернативні сили, які прагнули до її свідомого повалення⁵⁹.

Певний час В. Винниченко ще намагався якось згладити «гострі кути» у взаєминах з політичними колегами. Прикладом може бути його інтерв'ю кореспонденту «Робітничої газети», яке починається з шокуючої широкої загал сентенції: «Чутки про непорозуміння в Директорії абсолютно не відповідають дійсності, Вся Директорія твердо і неухильно обстоює свою Декларацію. Декларацію намітили ще у Вінниці, прийняли одноголосно і однодушно усі боротимемо до кінця... Чутки про конфлікт з Петлюрою, арешт його мною, а ним – мене, про дуель поміж нами – це просто наслідок обивательської психології. Обиватель не може повірити, що двоє людей, які брали участь у спільній громадській роботі можуть між собою помириться. Є також чутки, ніби поза Директорією [є] якісь сили, що направляють діяльність Директорії не по бажаному напрямку. Таких сил нема, а чутки ці вийшли через непорозуміння, які скоїлись між військовою владою і професійними союзами. Ці [непо]розуміння тим сумніші, що наше військо цілком демократичне і у переважній своїй більшості буде охоче і цілком щиро зі зброєю в руках одстоювати соціальну і національну програму Директорії»⁶⁰. Навряд чи такі слова могли заспокоїти громадянство, оскільки, крім деяких абсурдних тверджень, інформації мали під собою і деяку неспростовну основу. І хто найкраще це знав, так це В. Винниченко.

Тим більш дивно, що однією з нез'ясованих загадок залишається поведінка в січні 1919 р., на вирішальному логічному рубежі можливого ствердження стратегічної платформи розбудови Української Народної Республіки головного творця ідей трудових Рад і Республіки Трудового Народу. В історіографії з 20-х років минулого століття і до сьогодні нерідко йдеться про непослідовність його виступів, висловлювань, сумбурність відповідальних, справді доленосних промов, неочікуваних смислових відкатів від, здавалося б, переконливих, логічно вибудованих і міцно доведених державотворчих схем, які, хай не на всі 100% гарантували успіх, однак мали чимало підстав більше за інші бути втіленими в життя, оскільки органічно відповідали потребам часу, настроям мас, тенденціям історичного прогресивного поступу⁶¹. Зрештою, хоча й не однозначно, і не високими темпами наростала пряма підтримка ідейних позицій голови Директорії, навіть, якщо він на неї не сподівався.

Схоже, що в розглядуваний момент чільний політичний діяч елементарно розгубився, злякався ситуації, в яку його завели, серед іншого, і власні ініціативи. Він засумнівався, заколивався, продовжував не стільки відстоювати свою правоту і віру в перемогу, скільки якимось чином намагався захиститися від численних негараздів, що водночас горою звалились на його голову. І у вирішальний момент, і пізніше він нанизував явні й дещо надумані пояснення своїх неуспіхів, невдач. Досить послатись хоча б на найбільші. Це Московія, РКП(б), які ведуть неоголошену війну проти УНР, хоча нахабно

відмовляються визнати це перед світом. Це КП(б)У, «пани Пятакови і Антонови» – злісні шовіністи, «червоні імперіалісти», що заважають йому здійснювати багатообіцяючі задуми. Це доморощені бідні духом, з примітивним мисленням обивателі, ганебні «газетні люди». Це Головний отаман і підлеглі бездарні мілітарні поплічники, що змусили його проти волі офіційно оголосити безвиглядну війну Російській Федерації, а замість завдань військового будівництва і організації оборони республіки займаються нестримною демагогією і показухою. Це «нестиковки» у поглядах з головою Ради народних міністрів В. Чеховським, вчорашніми колегами по єдиному національно-демократичному фронту, Національному союзу. Це криза, розбрат, розкол у рідній партії – УСДРП, яку він пестував з моменту створення в 1905 р., провів через три революції і лідерства в якій його позбавили на VI конгресі (10–13 січня 1919 р.). Це селяни, народ, нація, які не бажають стати на захист своєї державності, своєї влади, своєї еліти. Це, зрештою, гірке усвідомлення того, що він – перша особа в державі – явно втрачає лідерську роль, авторитет: з ним перестають рахуватись...

Особливо ж невимовно обурювала й водночас тяжко ранила В. Винниченка безсильність у протидії «отаманській владі». Забігаючи наперед, слід згадати, що й на схилі віку, через три десятиліття, в 1949 р. у «Заповіті борцям за визволення» він не міг стримати гнівних емоцій, не раз згадуючи недобрим словом С. Петлюру, присвятивши розбору заподіяної ним шкоди українській справі мало не шосту частину твору – цілий підрозділ⁶².

Ось і «виринають» такі гідні подиву випадки, як багато ким засуджене дрібне політиканство на січневих державних і міжпартійних нарадах, а ще гірше – на VI з'їзді УСДРП⁶³. На партійному форумі він не стільки орієнтувався, вів делегатів за собою, давав відповіді на нагальні питання, скільки незвично для власної манери і, буквально «вчорашніх» своїх тверджень, плутано підлаштовувався під позицію правіці УСДРП (І. Мазепа, П. Феденко, І. Романченко, М. Порш)⁶⁴. За пропагандистським камуфляжем проглядали не лише заперечення радянської системи за більшовицьким зразком, а й тенденція відходу від ідеї трудових Рад, схилення до демократичних моделей західного типу, відтермінування на невідомі строки проведення соціалістичних реформ⁶⁵.

Не став радикальним проривом, чи хоча б істотним позитивним кроком уперед у розвитку Української революції, національному державотворенні Трудовий конгрес України, на який політична еліта, принаймні її радикальніша, ліва частина й прагматичніші діячі покладала великі надії. Самі організатори форуму виявилися вкрай розчаровані його результатами й вдавалися до їх жорстких оцінок.

В. Винниченко назвав форум «мертворождением», а П. Христюк дав красномовну назву відповідному розділу «Заміток і матеріалів» – «Трудовий Конгрес – похорон трудового принципу». «З Трудового Конгресу доля просто

посміялася, – писав один з лідерів Української революції. – Інституція, що покликана була утвердити на Україні диктатуру працюючих, організувати тверду революційну робітничо-селянську владу і тим підвести міцний ґрунт під революцію, виповнила протилежні завдання: поховала ідею трудової диктатури, санкціонувала директоріансько-отаманський режим, висловила за горожанський міжкласовий мир – демократичний парламентаризм. Головною причиною такого «жарту» був реакційний курс директоріанської політики, що геть здискредитував Трудовий Конгрес ще до його скликання»⁶⁶.

Не випадково, що питання про якісний склад делегатів конгресу привернуло увагу політичних сил, спричинило гостру реакцію деяких з них. Так, фракція УСДРП («незалежних») в оголошеній на Конгресі декларації зазначала: «Трудовий Конгрес – це є плід хисткої й двохсторонньої політики Директорії. Скликаючи Трудовий Конгрес, Директорія мала намір задовольнити як соціальні сили, так і імперіалістичні, і не задовольнила ні тих, ні других. Ми не можемо вважати Трудовий Конгрес правдивим представництвом революційних мас України, як по його конструкції, так і по умовам, в яких переходили вибори робітництва; *позбавлення прав участі в Трудовому Конгресі революційного війська*; одночасне скликання Трудового Конгресу і руйнування органів трудового народу чи недопущення їх існування на місцях: переведення виборів при умовах урядового нажиму, без свободи агітації; скомканість і спішність виборів в несприятливих умовах військового часу, – все це позбавляє Трудовий Конгрес правдивого в ньому представництва революційних мас і не дає йому ніякої сили в його роботі, бо немає тих органів, на які б він міг опертися. Через те, коли Директорією буде передана йому вся повнота влади, *Трудовий Конгрес не має права задержувати її в своїх руках, а повинен передати цю владу справжньому, єдиноздатному до переведення в життя величезних завдань української соціальної революції представництва революційних мас – робітничо-селянським радам*»⁶⁷.

На загальноукраїнський форум, урешті-решт, прибуло всього близько 300 делегатів – тобто фактично половина складу, що спочатку передбачався⁶⁸. Дещо більшу цифру наводить І. Мазепа, вважаючи, що в роботі Конгресу брали участь понад 400 делегатів, з них 36 – від Західно-Української Народної Республіки⁶⁹.

Однак навіть невідповідний настроям мас склад делегатів непокоїв військове керівництво УНР: воно серйозно побоювалося, що під тиском обставин зібрання може пристати на ліву політичну платформу. Поповзли чутки, що в такому разі Січові стрільці силою розженуть форум. Звісно, це не сприяло продуктивній праці. В нервовій атмосфері ще наочніше виявилися внутріпартійні суперечності, зокрема у фракції есерів. Тривалий час не вдавалося сформувати навіть авторитетну президію⁷⁰.

На думку автора, фундаментального історичного дослідження, «засідання 25–28 січня були рішучими. В ці дні під пресією військових подій і Директорії було рішуче і остаточно порвано з українською робітничо-селян-

ською революцією, ліквідовано нещадно мрії директоріяньської весни, поставлено дальшу боротьбу на старий, двічі за часів української революції переживший себе, ґрунт – «демократичного ладу і парламентаризму»⁷¹.

Ключовим на Конгресі став виступ голови Директорії В. Винниченка, в якому найбільша увага приділялася історії боротьби за відновлення УНР і тяжкому військово-політичному стану республіки. Заключні слова промови були такими: «...Директорія, намітивши широкі демократичні реформи, переведе їх в життя. Наші реформи – не большевизм. Ми не большевики. Директорія в своїй діяльності орієнтується на культурний Захід. Особливі умови життя в Росії породили совіти, але соціальна революція в інших країнах відбувається в інших формах. Совітська форма російської революції засуджена на загибель. Большевики умирають, бо Антанта заперла їх в усіх портах, але вони хотять, щоб і ми загинули разом з ними»⁷². П. Христюк висноував: «Питання про радянську форму влади знов було цілком ідентифіковано з питанням національного поневолення України Московщиною. Національний момент робив такий вплив, що не то що промови представників радянських соціалістичних партій, а навіть промовці фракції української партії соціалістів-революціонерів центральної течії, що пропонували передати владу в Українській Республіці в центрі і на місцях на трудовому принципі, не знаходили співчуття більшості конгресу»⁷³.

З принципових позицій лінію більшості, уособлювану В. Винниченком, критикували й «незалежні» українські соціал-демократи. У проголошеній ними декларації давалася досить неприємна оцінка політиці Директорії, уряду УНР, обґрунтовувалася думка про доцільність передачі влади в УНР в інші руки. «Директорія відіграла в українській революції свою велику організуючу роль, – говорилося у документі. – Але вона не змогла удержатись на тому шляху, яким повинна розвиватися українська соціалістична революція, вона не змогла оцінити тих завдань і цілей, які висунуто світовою революцією, вона не стала на твердий соціальний ґрунт і тим розхитала той соціальний фундамент, на якому лише й мала укріпитися революція. Причинами цього є як сама структура влади Директорії, так і та обстановка, в якій їй довелося провадити свою діяльність. Характер складу Директорії, як коаліції національних революційних українських партій, і відсутність ясно вираженого класового характеру її (а соціалістичну революцію тільки й може переводити класова влада) визначили хисткий і нерішучий характер її політики, як внутрішньої, так і зовнішньої...

У великій мірі до цього ходу подій спричинилося міжнародне становище України. Опинившись між двома сторонніми силами – з одного боку, Совітська Росія, а з другого, імперіялістична Антанта, Директорія, з страху перед Антантою, не зайняла відносно неї рішучої позиції. В той же час наступ російського совітського війська і авантюра правительства Пятакова спричинилися до того, що урядовий курс політики на Україні пішов вправо, а не вліво, як того можна було сподіватися. І в результаті ми маємо війну з

соціалістичною Росією і можливість союзу з імперіялістичною Антантою. Ми не можемо цього допустити. *Одинокий вихід з цього становища, який зможе удержати революцію і не дасть її роздушити, який дасть організуючі гасла революційним масам і поведе їх до боротьби, – це є якнайшвидча передача влади робітничо-селянським радам*»⁷⁴.

Програмні пункти не просто ухвалені в ідейній боротьбі делегатами резолюції були дуже короткими: «*Конгрес Трудового Народу України стоїть проти організації робітничої диктатури і висловлюється за демократичний лад на Україні. В цілях закріплення демократичного ладу правительство УНР разом з комісіями має підготувати закон для виборів всенароднього парламенту Великої Соборної Української Республіки.*

...На основі всенароднього голосування мають бути скликані нові органи влади на місцях, а до того місцева власть, в інтересах національної оборони, повинна належати довіреному правительству УНР – комісарам, які повинні працювати в контакт і під контролем місцевих трудових рад, обраних пропорційально від селян і робітників»⁷⁵.

Ухвалена Конгресом резолюція ніяк не могла претендувати на роль програми революційних перетворень (навіть щонайстисліших, найзагальніших), залишаючись, по суті, декларацією принципів, політичних орієнтирів, які навряд чи були концентрованим утіленням інтересів, домагань учасників визвольної революції, тим більше всього українства.

Підтвердженням такого висновку стала заява, подана до президії Конгресу блоком фракцій, що обстоював владу Рад (українські соціал-демократи-незалежні, українські есери-ліві, російські ліві соціалісти-революціонери і Бунд), які відмовилися брати участь у голосуванні за пропоновану правою більшістю з'їзду резолюцію. У заяві говорилося: «Не визнаючи з самого початку правомочности Конгресу, що було зазначено нами в деклараціях, ми бачили своє завдання лише в тому, аби з трибуни Конгресу оголосити вимоги трудового селянства та пролетаріату, що борються за соціалізм, за владу рад. Це завдання за два дні праці Конгресу виконано. З другого боку, з декларацій фракцій, які складають більшість Конгресу, видно, що: 1. Конгрес цілком ухвалює політику Директорії, котра веде боротьбу проти революційних мас; 2. Конгрес ухвалює війну з Совітською Росією і згоду з імперіялістичними урядами Антанти, прикриваючись машкарою нейтралітету. Уряд, що скликав цей Конгрес на непевних підставах при умовах репресій проти революційно-соціалістичних партій, досяг своєї цілі, здобувши покірну більшість. Ми ще раз заявляємо, що цей Конгрес не має права говорити від імені трудових мас України. Виконуючи наказ своїх виборців, зазначені вище фракції залишають Конгрес і складають з себе всяку відповідальність за постанови Конгресу та за їх наслідки»⁷⁶.

Отже, схвалений Трудовим конгресом України документ (інших просто не встигли розглянути перед загрозою захоплення Києва радянськими військами) свідчить, що дальшого розвитку платформи (програми) Української революції, всупереч сподіванням, не сталося.

У результаті й було ухвалено резолюцію про поточний момент (універсал) – єдиний документ, що його встигли прийняти до 28 січня 1919 р. – далі працювати було просто небезпечно, і форум поспіхом закритися. У резолюції говорилося, що представники трудового народу України в складних умовах ворожих агресій і надалі доручають провадити державну роботу Директорії, яка поповнювалася представником від ЗУНР.

У багатьох політиків того часу такі рішення викликали глибоке розчарування. П. Христюк дав безжалісну й гостру характеристику ухвалену документів, його духу й сутності, а відтак – і всій роботі Конгресу: «...Взятий Директорією з отаманами курс ліквідації революції й ідеї диктатури працюючих було стверджено правницею Конгресу... Утворені в процесі революції трудові ради на місцях мали залишитися тільки в силу необхідності, як тимчасові революційні органи з неясними контрольними функціями; ради робітничих депутатів, очевидно, мали бути просто розігнані, як символи засудженої Конгресом «робітничої диктатури»... Конгрес відбувся, але того Конгресу, про який йшла мова в дні революційного піднесення робітничо-селянських мас проти гетьманщини, Конгресу пролетаріату і революційного селянства не було»⁷⁷.

Завершення роботи Трудового конгресу України не стало стимулом для нового піднесення Української революції. Навпаки, були наявні всі ознаки її кризового стану.

Директорія розривалася внутрішніми суперечностями. В. Винниченку і А. Макаренку практично з усіх питань протистояли С. Петлора і П. Андрієвський. Ф. Швець брав бік то перших, то других. Під час обговорення принципових питань, ухвалення законів, декларацій, заяв «терези», як правило, схилялись на користь В. Винниченка. «Але фактична, реальна політика поза Директорією проводилась тими силами, виразником яких у Директорії були С. Петлора й П. Андрієвський»⁷⁸.

Не маючи змоги змінити таку протиприродну практику, В. Винниченко вже під час роботи Трудового Конгресу, в двадцятих числах січня 1919 р., робить спроби вийти з Директорії, що підтверджується його щоденниковими записами⁷⁹. Розуміючи, що реалізації наміченої ним і підтриманої на певному етапі платформи розвитку Української революції не сталося, політичний романтик просто втратив віру в перспективу.

Перебування Директорії в Києві завершувалося під знаком глибокого роз'єднання українських національних сил. Революція вступала в смугу найтяжчих випробувань, в яких вирішувалася її доля.

Висновки. У переломний момент революційної доби В. Винниченко, нешироке коло його прибічників запропонували соціально активному українству концепцію відродження національної державності на основі «трудового принципу». Українська Народна Республіка за своєю сутністю мала стати Республікою Трудового Народу. Накреслена стратегія видавалася конструктивною, органічно відповідною вимогам політичного моменту і тенденціям

розвитку тогочасного міжнародного життя, була підтримана елітою. Однак механізми втілення перспективних задумів у практику не отримали належного науково-теоретичного й реалістично-прагматичного обґрунтування, тоді як об'єктивні суспільні процеси виявилися неконтрольованими, розвивалися за іншою логічною траєкторією. Свою роль відіграла й фактична неготовність ініціаторів багатообіцяючої платформи виявити належну волю і послідовність у реалізації обраного курсу продовження революції та розбудови української державності. Відтак концепція Республіки Трудового Народу залишилася в історії більше як цікавий, не позбавлений сенсу й привабливості інтелектуальний теоретичний витвір, якому не судилося бути втіленим у життя.

1. Винниченко В. Відродження нації (історія української революції [марець 1917 – грудень 1919 р.]): у трьох частинах. Київ–Відень: Видавництво «Дзвін», 1920. Ч. III. С. 123–239.
2. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції: у 4-х т. Відень: Український соціологічний інститут. Т. III. 1921. С. 57–68; Т. IV. 1922. С. 3–22.
3. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма. Відень: Вільна спілка, 1928. С. 122–134.
4. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції 1917–1921: у 3-х т. Т. I. Прага: Пробоем, 1941. С. 82–91.
5. Бевз Т. Партія соціальних перспектив і національних інтересів: політична історія УПСР. Київ: ШІЕнД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. С. 336–384.
6. Любовець О. Українські партії й політичні альтернативи 1917–1920 рр. Київ: Основа, 2005. С. 176–205.
7. Кульчицький С. В. Володимир Винниченко: «Бути чесним з собою...». Київ: Парламентське видавництво, 2019. С. 294–308.
8. Солдатенко В. Ф. Три Голгофи: політична доля Володимира Винниченка. Київ: Світогляд, 2005. С. 110–122.
9. Інформаційний листок Центрального інформаційного бюро при Директорії УНР. Науково-довідкова бібліотека центральних державних архівів України. Інв. № 11659.
10. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки: у 4-х т. Т. II: Рік 1918. Київ: Світогляд, 2009. С. 345–349; Т. III. Київ: Світогляд, 2010. С. 5–71.
11. Винниченко В. Відродження нації. Ч. III. С. 132–133; Винниченко В. Публіцистика. Нью-Йорк-Київ: Українська вільна академія наук у США, 2002. С. 118.
12. Винниченко В. Відродження нації. Ч. III. С. 123. Там само. С. 132.
13. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. Т. IV. С. 3.
14. Там само. С. 4.
15. Там само. С. 5.
16. Там само. С. 17.
17. Винниченко В. Відродження нації. Ч. III. С. 133.
18. Там само. С. 132.
19. Там само. С. 134.
20. Там само. С. 134.
21. Грушевський М. На порозі Нової України. Гадки і мрії. Київ: Типографія А. Барського, 1918. 128 с.
22. Солдатенко В. Ф. Повертаючись до концепції Української революції. *Гілея*: збірник наукових праць. 2022. Випуск 6(173). С. 57–69.
23. Грушевський М. Роковини. 20/7 листопада 1917 року. Літературно-науковий вісник. 1918. Річник XIX. Т. XXII. С. 4.
24. Там само. С. 6.
25. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. Т. IV. С. 45.
26. Солдатенко В. Ф. Володимир Винниченко. Солдатенко В. Ф. *Gloria mundi. Політична еліта українського державотворення революційної доби*. С. 41–42.
27. Винниченко В. Відродження нації. Ч. III. С. 135.
28. Там само. С. 137.
29. Там само. С. 142.
30. Там само. С. 144.
31. Там само. С. 161.
32. Там само. С. 191.
33. Там само. С. 141.
34. Там само. С. 189.
35. Солдатенко В. Ф. Деміурги революції: нарис партійної історії України 1917–1920 рр. Київ: Наукова думка, 2017. С. 401–422.
36. Первый съезд Коммунистической партии (большевиков) Украины, 5–12 июля

1918 г.: Протоколи. Київ: Політиздат України, 1988. С. 205. **37.** Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. Т. II. Відень: Український соціологічний інститут, 1921. С. 67. **38.** Солдатенко В. Ф. У пошуках соціальної і національної гармонії (ескізи до історії українського комунізму). Київ: Світогляд, 2006. С. 54–56. **39.** Любовець О. М. Українські партії революційної доби 1917–1920 рр.: Нариси історії та програмні документи. Київ: Парламентське видавництво, 2012. С. 102–109. **40.** Солдатенко В. Ф. Теоретичне обґрунтування В. Винниченком концепції відновлення Української Народної Республіки. *Кам'янець-Подільський – остання столиця Української Народної Республіки*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Кам'янець-Подільський, 6–7 жовтня 2009 р. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. С. 27–39. **41.** Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. Т. IV. С. 7–8. **42.** Там само. С. 9–10. **43.** Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки. Т. II: Рік 1918. С. 360–362. **44.** Декларація Директорії Української Народної Республіки. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918–1920 рр.: Документи і матеріали: у 2-х томах, 3-х частинах. Т. 2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2006. С. 391. **45.** Там само. С. 391–392. **46.** Там само. С. 392. **47.** Там само. **48.** Там само. **49.** Там само. **50.** Там само. С. 393. **51.** Там само. **52.** Там само. С. 394. **53.** Там само. **54.** Винниченко В. Відродження нації. Ч. III. С. 191. **55.** Там само. С. 176. **56.** Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. Т. IV. С. 19. **57.** Там само. С. 19–20. **58.** Там само. С. 22. **59.** Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки. Т. II: Рік 1918. С. 341–398. **60.** Робітнича газета. 1918. 1 січня. **61.** Любовець О. М. Українські партії революційної доби 1917–1920 рр. С. 36–41. **62.** Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. Київ: Видавниче товариство «Криниця» книголюбів України, 1991. С. 22–40. **63.** Кульницький С. Володимир Винниченко: «Бути чесним з собою...». С. 298. **64.** Любовець О. М. Українські партії революційної доби 1917–1920 рр. С. 38–40. **65.** Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки. Т. III: Рік 1919. С. 18–24. **66.** Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. Т. III. С. 57. **67.** Там само. С. 63. **68.** Там само. С. 59. **69.** Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. Т. 1. С. 89–91. **70.** Там само. С. 82. **71.** Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. Т. III. С. 60. **72.** Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. Т. 1. С. 89–91. **73.** Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. Т. III. С. 61–62. **74.** Там само. С. 62–63. **75.** Там само. **76.** Там само. **77.** Там само. С. 67–68. **78.** Винниченко В. Відродження нації. Ч. III. С. 237–238. **79.** Там само. С. 238–239.

References

1. Vynnychenko V. Vidrodzhennya natsiyi (istoriya ukrayins'koyi revolyutsiyi [maret's' 1917 – hruden' 1919 r.]). U tr'okh chastynakh. Kyiv-Viden': Vydavnytstvo «Dzvin», 1920. Ch. III. S. 123–239. **2.** Khristyuk P. Zamitky i materialy do istoriyi ukrayins'koyi revolyutsiyi. U 4-kh t. Viden': Ukrayins'kyy sotsiolohichnyy instytut. T. III. 1921. S. 57–68; T. IV. 1922. S. 3–22. **3.** Shapoval M. Velyka revolyutsiya i ukrayins'ka vyzvol'na prohrama. Viden': Vil'na spilka, 1928. S. 122–134. **4.** Mazepa I. Ukrayina v ohni i buri revolyutsiyi 1917–1921. V 3-kh t. T. I. Praha: Proboyem, 1941. S. 82–91. **5.** Bezv T. Partiya sotsial'nykh perspektiv i natsional'nykh interesiv: politychna istoriya UPSR. Kyiv: IPIEnD imeni I. F. Kurasa NAN Ukrayiny, 2008. S. 336–384. **6.** Lyubovets' O. M. Ukrayins'ki partiyi y politychni al'ternatyvy 1917–1920 rr. Kyiv: Osnova, 2005. S. 176–205. **7.** Kul'chyts'kyy S. V. Volodymyr Vynnychenko: «Buty chesnym z soboyu». Kyiv: Parlament's'ke

vydavnytstvo, 2019. S. 294–308. **8.** Soldatenko V. F. Try Holhofy: politychna dolya Volodymyra Vynnychenka. Kyiv: Svitohlyad, 2005. S. 110–122. **9.** Informatsiynny lystok Tsentral'noho informatsiynoho byuro pry Dyrektoriyi UNR. Naukovo-dovidkova biblioteka tsentral'nykh derzhavnykh arkhiviv Ukrayiny. Inv. № 11659. **10.** Soldatenko V. F. Ukrayina v revolyutsiyu dobu: Istorychni ese-khroniky: U 4-kh t. T. II. Rik 1918. Kyiv: Svitohlyad, 2009. S. 345–349; T. III. Kyiv: Svitohlyad, 2010. S. 5–71. **11.** Vynnychenko V. Vidrodzhennya natsiyi. CH. III. S. 132–133; Vynnychenko V. Publitsystyka. N'yu-York-Kyiv: Ukayins'ka vil'na akademiya nauk u SSHA, 2002. S. 118. **12.** Vynnychenko V. Vidrodzhennya natsiyi. CH. III. S. 123. **13.** Там само. С. 132. **14.** Khristyuk P. Zamitky i materialy do istoriyi ukrayins'koyi revolyutsiyi. T. IV. S. 3. **15.** Там само. С. 4. **16.** Там само. С. 5. **17.** Vynnychenko V. Vidrodzhennya natsiyi. CH. III. S. 133. **18.** Там само. С. 132. **19.** Там само. **20.** Там само. С. 134. **21.** Hrushevs'kyy M. Na porozhi Novoyi Ukrayiny. Hadky i mriyi. Kyiv: Typohrafiya A. Bars'koho, 1918. 128 s. **22.** Soldatenko V. F. Povertayuchys' do kontseptsiyi Ukayins'koyi revolyutsiyi. *Hileya*. Zbirnyk naukovykh prats'. 2022. Vypusk 6(173). S. 57–69. **23.** Hrushevs'kyy M. Rokovyny. 20/7 padolysta 1917 roku. Literaturno-naukovyy visnyk. 1918. Richnyk XIX. T. XXII. S. 4. **24.** Там само. С. 6. **25.** Khristyuk P. Zamitky i materialy do istoriyi ukayins'koyi revolyutsiyi. T. IV. S. 45. **26.** Soldatenko V. F. Volodymyr Vynnychenko. *Soldatenko V. F. Gloria mundi. Politychna elita ukayins'koho derzhavotvorennya revolyutsiyanoi doby*. S. 41–42. **27.** Vynnychenko V. Vidrodzhennya natsiyi. CH. III. S. 135. **28.** Там само. С. 137. **29.** Там само. С. 142. **30.** Там само. С. 144. **31.** Там само. С. 161. **32.** Там само. С. 191. **33.** Там само. С. 141. **34.** Там само. С. 189. **35.** Soldatenko V. F. Demurhy revolyutsiyi: narys partiyanoi istoriyi Ukrayiny 1917–1920 rr. Kyiv: Naukova dumka, 2017. S. 401–422. **36.** Pervyy s'yezd Kommunisticheskoy partii (bol'shevikov) Ukrainy, 5–12 iyulya 1918 g.: Protokoly. Kiyev: Politizdat Ukrainy, 1988. S. 205. **37.** Khristyuk P. Zamitky i materialy do istoriyi ukayins'koyi revolyutsiyi. T. II. Viden': Ukayins'kyy sotsiolohichnyy instytut, 1921. S. 67. **38.** Soldatenko V. F. U poshukakh sotsial'noyi i natsional'noyi harmoniyi (eskizy do istoriyi ukayins'koho komunizmu). Kyiv: Svitohlyad, 2006. S. 54–56. **39.** Lyubovets' O. M. Ukayins'ki partiyi revolyutsiyanoi doby 1917–1920 rr.: Narysy istoriyi ta prohramni dokumenty. Kyiv: Parlament's'ke vydavnytstvo, 2012. S. 102–109. **40.** Soldatenko V. F. Teoretychne obgruntuvannya V. Vynnychenkom kontseptsiyi vidnovlennya Ukayins'koyi Narodnoyi Respubliki. *Kam'yanets'-Podil's'kyy – ostannya stolytsya Ukayins'koyi Narodnoyi Respubliki*: Materialy Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi. Kam'yanets'-Podil's'kyy, 6–7 zhovtnya 2009 r. Kam'yanets'-Podil's'kyy: Oiyum, 2009. S. 27–39. **41.** Khristyuk P. Zamitky i materialy do istoriyi ukayins'koyi revolyutsiyi. T. IV. S. 7–8. **42.** Там само. С. 9–10. **43.** Soldatenko V. F. Ukayina v revolyutsiyu dobu: Istorychni ese-khroniky. T. II. Rik 1918. S. 360–362. **44.** Deklaratsiya Dyrektoriyi Ukayins'koyi Narodnoyi Respubliki. Dyrektoriya, Rada Narodnykh Ministriv Ukayins'koyi Narodnoyi Respubliki. Lystopad 1918–1920 rr. Dokumenty i materialy. U 2-kh tomakh, 3-kh chastynakh. T. 2. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 2006. S. 391. **45.** Там само. С. 391–392. **46.** Там само. С. 392. **47.** Там само. **48.** Там само. **49.** Там само. **50.** Там само. С. 393. **51.** Там само. **52.** Там само. С. 394. **53.** Там само. **54.** Vynnychenko V. Vidrodzhennya natsiyi. CH. III. S. 191. **55.** Там само. С. 176. **56.** Khristyuk P. Zamitky i materialy do istoriyi ukayins'koyi revolyutsiyi. T. IV. S. 19. **57.** Там само. С. 19–20. **58.** Там само. С. 22. **59.** Soldatenko V. F. Ukayina v revolyutsiyu dobu: Istorychni ese-khroniky. T. II. Rik 1918. S. 341–398. **60.** Robitnycha hazeta. 1918. 1 sichnya. **61.** Lyubovets' O. M. Ukayins'ki partiyi revolyutsiyanoi doby 1917–1920 rr. S. 36–41. **62.** Vynnychenko V. Zapovit bortsyam za vyzvolennya. Kyiv: Vydavnyche tovarystvo

«Krynysya» knyholubiv Ukrainy, 1991. S. 22–40. **63.** Kul'chyts'kyy S. Volodymyr Vynnychenko: «Buty chesnym z soboyu...». S. 298. **64.** Lyubovets' O. M. Ukrainy's'ki partiyyi revolyutsiynoyi doby 1917–1920 rr. S. 38–40. **65.** Soldatenko V. F. Ukrainyina v revolyutsiynu dobu: Istorychni ese-khroniky. T. III. Rik 1919. S. 18–24. **66.** Khrystyuk P. Zamitky i materialy do istoriyi ukraiyins'koyi revolyutsiyi. T. III. S. 57. **67.** Tam samo. S. 63. **68.** Tam samo. S. 59. **69.** Mazepa I. Ukrainyina v ohni y buri revolyutsiyi. T. I. S. 89–91. **70.** Tam samo. S. 82. **71.** Khrystyuk P. Zamitky i materialy do istoriyi ukraiyins'koyi revolyutsiyi. T. III. S. 60. **72.** Mazepa I. Ukrainyina v ohni y buri revolyutsiyi. T. I. S. 89–91. **73.** Khrystyuk P. Zamitky i materialy do istoriyi ukraiyins'koyi revolyutsiyi. T. III. S. 61–62. **74.** Tam samo. S. 62–63. **75.** Tam samo. **76.** Tam samo. **77.** Tam samo. S. 67–68. **78.** Vynnychenko V. Vidrozhennya natsiyi. CH. III. S. 237–238. **79.** Tam samo. S. 238–239.

Soldatenko Valerii. The concept of the Republic of the Working People: the history of its emergence, scientific-theoretical and political capacity

Revolutionary era 1917–1920 became a period of revival of the Ukrainian nation. One of the most important factors in this process was the implementation of projects to create their own national statehood. The intellectual forces of the nation put forward and, taking into account the circumstances, tried to theoretically substantiate several different models of the state structure of the revived Ukraine.

Revolutionary practice and the development of international relations have not confirmed the rationalism and expediency of the initial calculations of implementing decentralization and democratization of the former Russian Empire, in which Ukraine would have acquired the status of broad national-territorial autonomy. From the beginning of 1918, the leaders of the Ukrainian Revolution took a course towards creating an independent, independent, sovereign state. However, the Austro-German occupation interrupted the process of creating a popular political and legal model of Ukraine.

The liquidation of the occupation-hetman regime that followed by the end of the year, the return of society to the path of revolutionary steps, and the proclamation of the revival of the Ukrainian People's Republic determined the promotion and justification of plans for its further development in the changed conditions. The head of the UPR Directory, Social Democrat V. Vinnychenko, took on this task. He proposed the concept of creating a Republic of the Working People, according to which only the labor elements of society would be participants in the political process – peasants, workers, employees, intelligentsia, who would not resort to the exploitation of other people's labor. The remaining strata – entrepreneurs, bankers, large landowners – were excluded from participation in political life. To implement the plan, it was planned to create labor councils that would differ from the existing Councils of Workers', Soldiers' and Peasants' Deputies in the equality of representation and participation in their functioning of all citizens constituting the creative (labor) majority of the nation.

In this case, V. Vinnychenko took advantage of the ideas of the left elements of the Ukrainian political parties that were born in the crucible of the revolution and were already actively publicly pulsating, included in the USDRP, UPSR, etc., who sought to find a way to organically combine national interests and aspirations with the theoretical tenets of Marxism, the triumph of which was seen in the then achievements of the socialist revolution.

The concept of the Republic of the Working People turned out to be attractive, rational, capable of resolving in the future difficult issues of relations with Soviet Russia and the Entente countries. It was approved by the leading national political parties and the Labor Congress of Ukraine (January 23–28, 1919). However, the implementation of the agreed constructive course turned out to be impossible due to sharply complicated international conditions (armed interventions), the escalation of the Civil War and contradictions within the Ukrainian political leadership.

The concept of the Republic of the Working People remained an interesting, meaningful, vibrant fruit and monument of the intellectual creativity of patriotic political forces that fought for a progressive, civilized path of development of the Ukrainian nation.

Key words: Ukrainian revolution, UNR, Directory, V. Vynnychenko, Republic of the Labor People, Labor Councils, Labor Congress.